

A növekedés gazdaságpolitikája vagy a növekedés politikai gazdaságtana?

Erdős Tibor: Növekedéspotenciál és gazdaságpolitika. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 380 o. ISBN: 963 05 8399 2

Erdős Tibor már jó ideje kutatja a gazdasági növekedés elméletét, és kutatásainak egyik fő célja mindig is az volt, hogy az általános elméleti meglátások magyar viszonyok közötti érvényesülését vizsgálja. E témában írt átfogó könyve 2003-ban jelent meg (*Erdős* [2003]), amelynek mélységét ismerve meglepően gyorsan jelentkezett a szerző egy újabb, közel 400 oldalas, hasonló mélységű monográfiával. Az új könyv sem csak általános meglátásokat tartalmaz, de e meglátásokat alkalmazza is a konkrét magyarországi helyzetre. A könyv fő kérdése, ami már a cím alapján is sejthető: hogyan képes a gazdaságpolitika befolyásolni a gazdasági növekedést. A kérdés mögött megbújó alapvető ellentmondás a tapasztalat és az elmélet szembenállása: egyrészt a történelmi tapasztalataink alapján viszonylag nyilvánvaló, hogy egy-egy ország által folytatott gazdaságpolitika nem közömbös a növekedés szempontjából, másrészt a szint- és növekedési hatásokat szétválasztó neoklasszikus növekedési modellben a gazdaságpolitikának a növekedési rátára nincs hatása *hosszú távon*. Az új növekedéselmélet egyik meghatározó jelentőségű tanulmányában Robert Lucas például úgy fogalmaz a külgazdasági nyitottság hatásával kapcsolatban, hogy „a kereskedelempolitika és a gazdasági növekedés közötti empirikus kapcsolatoknak ... nyilvánvalóan van jelentőségük, de számomra úgy tűnik, hogy sokkal inkább paradoxont jelentenek a neoklasszikus elmélet számára, mintsem annak igazolását” (*Lucas* [1988] 12–13. o.). A kérdés tehát sem elméleti, sem gyakorlati szempontból nem magától értetődő.

A könyv fő tézise, fejezeteinek rendezőelve az, hogy a gazdaságpolitika *közvetett* hatást képes gyakorolni a gazdasági növekedésre, de közvetlen hatás nincs a gazdaságpolitika és a gazdasági növekedés között. Ebből a tézisből következik a fejezetek sorrendjének az a logikája, hogy először sorra kell venni a növekedés tényezőit, majd azt, hogy ezeket a tényezőket a gazdaságpolitika milyen eszközökkel és hogyan képes befolyásolni. E logika alapján épül fel az első két, általános összefüggéseket vizsgáló fejezet, illetve a harmadik és a negyedik, a magyar helyzetre koncentráló fejezet. Az ötfejezetes könyv szerkezete tehát világos: a szerző az általánostól halad az egyedi felé. Az első fejezetben azt vizsgálja, hogy melyek a hosszú távú gazdasági növekedés (a szerző megfogalmazásában a növekedési potenciál) meghatározói, majd a második fejezetben azt, hogy ezekben a tényezőkben hogyan következhetnek be változások a gazdaságpolitikának köszönhetően. Ezek után fordul a szerző afelé, hogy ezekkel e tényezőkkel milyen mértékben van ellátva Magyarország (harmadik fejezet), majd azt vizsgálja, hogy ezeket adottságként kezelve, mi a magyar gazdaságpolitika mozgástere és feladata (negyedik fejezet). Az utolsó, ötödik fejezet pedig az egész érvelés összefoglalását adja.

Az első fejezet kiindulópontja az a Solow-modellből és az endogén növekedéselmélet több modelljéből is leszűrhető állítás, hogy a gazdasági növekedés (az egy főre jutó jövedelem növekedésének) hosszú távú rátáját végső soron a technológiai haladás határozza meg. A szerző megmutatja azonban, hogy ez nem jelenti azt, hogy a beruházásoknak ne lenne szerepük abban a folyamatban, amelyben a technológiai haladás a jövedelem növekedésévé alakul. Ebben a folyamatban a beruházási ráta endogénnek tekinthető,

mert a technológiai haladás felgyorsulása szükségessé teszi a beruházási ráta megnövekedését. A technológia és a beruházási ráta szerepén kívül több más tényező hatását is elemzi a szerző, amelyek közül kiemelendő a piac bővülésének feltétele, ami ebben az esetben az exportnak a gazdasági növekedésnél gyorsabb bővülését jelenti (26. o.).

A könyv már említett logikájából egyenesen következik, hogy a második fejezet központi kérdése az, hogy miként képes a gazdaságpolitika hatást gyakorolni a beruházásokra és a megtakarításokra. A szerző itt is a már megszokott alapossággal jár el. Különválasztja a háztartások, a vállalatok és a kormány megtakarításainak elemzését. A közgazdászok – állítólag – híresek arról, hogy nem szeretnek határozott következtetéseket megfogalmazni, jobban szeretnek megállni az „egyfelől-másfelől” típusú elemzéseknél. A szerzőt azonban aligha érheti ez a vád, mert általában minden kérdésben egyértelmű következtetést von le. Ez annál is figyelemreméltóbb, mert szinte minden ilyen következtetéssel a magyar gazdaságpolitika egy-egy égető kérdésében foglal állást. A megtakarításokkal foglalkozó rész fő következtetése például az – valljuk be, nem túl meglepő módon –, hogy legjobb, ha a kormány a saját maga megtakarításaival törődik, és nem másokat próbál közvetlen eszközökkel ösztönözni rá. A kormányzati politika megtakarításokra gyakorolt különböző hatásait elemezve a szerző számos kérdésben foglal állást. Az egykulcsos vagy a progresszív adózás serkenti-e jobban a növekedést? Kell-e adóztatni a profitot? Gyorsabban növekedne-e a gazdaság, ha inkább a fogyasztást adóztatnánk? Milyen hatása van az inflációnak vagy az értékcsökkenési leírás módszerének a vállalati beruházások alakulására? Az ezekre adott részletes válaszok ismertetése szétfeszítené e recenzió kereteit, de az általános következtetés egyszerű: a *stabil gazdaságpolitika, az alacsony infláció szolgálja a növekedést*. Ez a megállapítás tulajdonképpen az egész könyv fő következtetése, és a szerző később újra és újra rámutat a stabil gazdaságpolitika jelentőségére. (Ennek fontosságát még olyan területeken is hangsúlyozza Erdős Tibor, ahol ezt nem szokták kiemelni, például a kutatás-fejlesztési beruházások ösztönzésével kapcsolatban, 212–219. o.). Még ebben a fejezetben foglalkozik a szerző a külföldi vállalatoknak szánt adókedvezményekkel, amelyek helyett inkább az infrastruktúra és a humán tőke fejlesztését javasolja, mint olyan tényezőket, amelyek vonzzák a külföldi tőkét.

E fejezet elméleti szempontból talán a legérdekesebb része a nyitottság hatásait elemző rész, mert itt a szerző több alapvető és ősi közgazdasági elvet kapcsol össze egy elemzési kereten belül (79–85. o.). A specializációból származó előnyök smithi elvét kombinálja a komparatív előnyök ricardói elvével. E két elvet egy dinamikus struktúrában értelmezi, mert felfogásában a komparatív előnyök kihasználása nem egyszeri változást jelent, hanem folyamatosan zajló folyamatot, hiszen a komparatív előnyök folyamatosan keletkeznek és szűnnek meg. Mivel ebben a – tulajdonképpen schumpeteri kreatív – folyamatban e két következmény (a komparatív előnyök létrejötte és bizonyos előnyök megszűnése) egyszerre történik, a tőkehatékonyság nem növekszik, de az általános hatékonyság – és így a növekedési képesség – igen. Ehhez kapcsolódik egy harmadik ősi elv: a piacnak, illetve az árrendszernek felfedező szerepe van (Hayek [1995]). Erdős Tibor explicit módon nem fogalmazza ezt meg, de az elemzés szerves részévé teszi az iparpolitika elemzésekor, rámutatva arra, hogy a modern iparpolitika lényege már nem abban áll, hogy az állam megpróbálja megmenteni a hanyatló iparágakat, vagy hogy maga válogatja ki a támogatásra érdemeseket (109–117. o.). A modern iparpolitika szintén a piacnak ad elsődleges szerepet, de ez nem feltétlenül jelent be nem avatkozást, mert bár az allokáció (vagy reallokáció) irányát a piac jelöli ki, az állam is beavatkozik, hogy a szektorok közötti allokációt meggyorsítsa. Ebben a felfogásban tehát – érvel Erdős – az iparpolitika célja az, hogy az új és dinamikusan fejlődő iparág javára történő erőforrás-allokáció minél kisebb tranzakciós költségekkel történhessen meg.

A harmadik fejezetben a szerző visszatér a gazdasági növekedés közvetlen tényezőinek vizsgálatához, de most azt vizsgálja, hogy az általános, elméleti fejezetben azonosított tényezőkkel való ellátottság milyen növekedési képességet jelent Magyarország számára. Legnagyobb előnyünk a hátrányunk, vagyis a relatív elmaradottságunkból fakadóan a feltételes konvergencia miatt Magyarország gyorsabb növekedést érhet el, mint a fejlett országok. Ezen és az ország viszonylag magas tőkevonzó képességén túl azonban a szerző egyáltalán nem nyilatkozik derűlátón a lehetséges növekedési rátát meghatározó tényezőkről. Az infrastruktúra állapotára, az oktatás színvonalára és az emberek egészségi állapotára vonatkozó áttekintése egyáltalán nem ad okot optimizmusra. De a fejezet végi konklúzió sem, amely szerint „a növekedés számára kedvezőtlenül ható adottságok száma nagyobb, mint a kedvezőké” (207. o.).

A fő növekedési tényezők áttekintéséből már adódik a következő (negyedik) fejezet kérdése. Mít tudna a magyar gazdaságpolitika annak érdekében tenni, hogy egyrészt a vizsgált tényezők minősége javuljon, másrészt a társadalmi megtakarítási ráta nőjön? Utóbbit pedig – mint az első két fejezetből kiderül – úgy lehet a leghatékonyabban elérni, ha csökken az államháztartási hiány. Ezért a szerző azt vizsgálja, hogy az úgynevezett nagy elosztórendszerek – oktatás, egészségügy, nyugdíjrendszer – és közigazgatás reformja hogyan érinti a növekedési képességet és – a költségvetési hiány befolyásolásán keresztül – a megtakarítási rátát. A növekedési tényezők megjavulásának jelentősége az, hogy fejlődik a tág értelemben vett humántőke-állomány, változnak a megtakarítási szokások – a társadalmi megtakarítás növekedése csak a felsőoktatás és a közigazgatás reformjától várható. A szerző becslése szerint ez nagyjából GDP 3 százalékával csökkentheti az államháztartás hiányát, de ez a szám a jóléti kiadások lefaragásával együtt akár 4-5 százalék is lehet. Mindazonáltal a társadalmi megtakarításban elért növekedés – a magánmegtakarítások várható csökkenése miatt – várhatóan csak 1-2 százalék. Mindezek miatt a szerző még a szükséges reformok sikeres lebonyolítása mellett sem számol 4 százalékosnál gyorsabb gazdasági növekedéssel (366–367. o.).

A fent említett általános, a stabil gazdaságpolitika jelentőségére vonatkozó következtetés miatt nagy hangsúlyt kap annak elemzése, hogy milyen gazdaságpolitika lépéseket kell tenni, és milyeneket kell mindenképpen elkerülni annak érdekében, hogy visszaálljon és fennmaradjon a gazdaságpolitika stabilitása. Az érvelés részeként újra igazolást nyer az, hogy a maastrichti kritériumokat nem valamilyen megfelelési kényszer miatt érdemes teljesíteni, hanem – többek között – azért, mert a betartásuk növekedési hozadékkal jár.

Az egész könyvön, de leginkább az utolsó fejezeten végighúzódik az a kérdés, hogy lehetséges-e általában és konkrétan Magyarországon radikális adócsökkentéssel serkenti a gazdasági növekedést úgy, hogy közben az államháztartási hiány ne bővüljön. Ez – azon túl, hogy a szerző megint elmélyült indoklását adja a nemleges válasznak – egy általánosabb kérdést is felvet. Kell-e vitatkoznia egy tudós közgazdásznak a politikai küzdelem hevében elhangzott állításokkal egy tudományos műben? A szerző explicit módon ki nem fejtett válasza szerint: igen, és ez tiszteletreméltó álláspont, bár nem biztos, hogy minden közgazdász egyetértene vele. A szerző mindenesetre – kimondatlanul – azon a véleményen van, hogy a közéletben elhangzó állításokat a közgazdásznak kötelessége komolyan vennie, és érdemben reagálnia rá, mert így tud hozzájárulni ahhoz, hogy a közéleti viták értelmesek legyenek, és valóban a köz javáról szóljanak. Ez az álláspont az, amely miatt, és az előbbi bekezdésben mondottak ellenére is, a műben nagyobb hangsúly kerül a növekedés gazdaságpolitikai, mint politikai gazdaságtani vetületeire. A politikusokat a szerző inkább vitapartnereinek tekinti, és nem a „modell” szereplőinek. Így nem tér ki arra, hogy melyek azok a feltételek, amelyek a politikai döntéshozókat arra kényszeríthetik, hogy egyáltalán mérlegeljék a gazdasági növekedés szem-

pontjait is. Igaz, a befejező fejezetben le is szögezi, hogy „a könyvnek nem a politika vizsgálata a tárgya” (372. o.), ugyanakkor azt is, hogy „a politika nálunk a dinamikus gazdasági növekedés első számú kerékkötője” (373. o.).

A könyv tehát a növekedés gazdaságpolitikájának részletes, átfogó és releváns kérdésekre választ adó elemzését nyújtja. A bonyolult és sokszor nehezen átlátható összefüggések megvilágításával nyilvánvalóvá válik, hogy a növekedésnek – komplex természetéből fakadóan – nincs egyszerű oka: nincs egyetlen olyan tényező, amelyet úgy lehetne megjelölni, hogy az a szükséges és elégséges feltétele egy ország gazdagodásának. Ez alapvetően meghatározza a gazdaságpolitika gazdasági növekedésben játszott aszimmetrikus szerepét: könnyebb megakadályozni ezt a folyamatot, mint megfelelő környezetet teremteni számára.

Hivatkozások

ERDŐS TIBOR [2003]: Fenntartható gazdasági növekedés. Akadémiai Kiadó, Budapest.

HAYEK, F. A. [1995]: A verseny, mint felfedező folyamat. Megjelent: Piac és szabadság. Válogatott tanulmányok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 302–311. o

LUCAS, JR., R. E. [1988]: On the Mechanics of Economic Development. Journal of Monetary Economics Vol. 22. No. 1. 3–42. o.

Czeglédi Pál